Interviu prelucrat pentru Lumi la intersecții de Maria Odobescu

Interviu fără partea audio, doar text

Interviu cu dna Gabriela Murgu realizat în data de 17.10.2009 în Timişoara (str. Brâncoveanu nr. 32)

Dna Murgu, povestiţi-mi, vă rog, despre viaţa dvs.
Am să încep cu data naşterii pentru că e demult: 6 noiembrie 1938. Am copilărit într-o gospodărie numită „Conac" la marginea Timişoarei, pe Calea Aradului, într-o superbă ambianţă cu animale multe, cu natura în persoană. Am băut foarte mult lapte direct muls de la vacă, m-am jucat cu purceii, am dormit cu ei. Am copilărit într-o casă foarte mare în mijlocul unui parc care după apa din 1940 s-a distrus şi parcul, şi a rămas numai casa şi gospodăria. În 1939, un an după ce m-am născut eu, a plecat tata în „Marele Război", Războiul al Doilea Mondial, direct la Odessa, de unde s-a şi întors în '40, şi după aia a plecat şi n-a mai venit decât în '51. În 1943 a căzut prizonier la Stalingrad, a intrat în prizonieratul sovietic, rusesc, şi a venit în '51 acasă. M-a găsit pe mine sigur mărişoară, străină de el, nu ştiam cine e, avea şi 2 m, era şi bine hrănit pentru că datorită faptului că ştia limba rusă a ajuns translator şi comandant de lagăr. Mai am şi acum banderola, superbă e. (*Râde*) Sigur când a venit m-am speriat cât era de mare, că avea 2 m. Aşa avea el din naştere şi era destul de bine hrănit, probabil că comandanţii de lagăr erau mai bine hrăniţi. Când a venit a început, de fapt, calvarul: întâi a fost sărbătorit ca omul venind din Marea Uniune Sovietică, dar repede s-a schimbat moneda şi a devenit chiabur, duşman al poporului. Sigur că a avut repercursiuni şi asupra mea. A avut această rezistenţă de a nu intra în colectiv. A tras asupra mea foarte multe situaţii neplăcute: Am fost dată afară din toate şcolile Republicii Socialiste România. Trebuia să lucrezi pentru că n-aveai voie sa ai angajaţi şi tata a fost foarte corect în treaba asta şi am lucrat şi cu caii, şi cu animalele, şi la batoză, şi la săpatul porumbului, şi la încărcatul snopilor de cereale, deci am facut agricultură nu chiar socialistă, dar oricum (*Râde*) în adevăratul sens al cuvântului. După ce am fost eliminată din toate şcolile Republicii Socialiste România, tata s-a întâlnit cu un fost profesor de la Liceul German şi printr-o minune am intrat şi am absolvit Liceul German.

Care au fost şcolile dinainte?
Dinainte au fost şcoala română. A fost în cartier o şcoală elementară în care am făcut patru clase şi după aceea am făcut fostul Liceu „Carmen Silva", liceul de fete, dar tot în limba română, de unde am fost eliminată din cauza apartenenţei mele sociale, să zic aşa. Şi am stat un an acasă, crezând că pot să fac producţie, dar nu s-a putut şi atunci a trebuit să lucrez în gospodăria lui tata care s-a opus de a intra în CAP. A fost o minune, să zic aşa, că a rezistat. Nu am fost nici deportaţi în Bărăgan, dar numai pentru simplul fapt că din Timişoara nu s-au luat oameni pentru Bărăgan. Eram al doilea pe listă, deci oricum dacă se lua din Timişoara, eram şi noi între ei. Dar nu s-a luat din Timişoara şi aşa am scăpat. Dar anii au fost foarte grei, pentru că nu mai rezistai ca să faci faţă la muncile, care fără să ai un ajutor... Nu aveai voie să iei nici un fel de ajutor, numai cu familia şi familia noastră era mică. Şi, sigur, am lucrat la toate fazele astea, după cum am mai spus până când am vrut să dau la facultate şi nici acolo nu am reuşit din cauza acestei situaţii şi am făcut Şcoala Tehnică de Proiectanţi cu care am intrat în servici şi de acolo am fost unul din muncitorii foarte buni, să zic aşa. Şi m-am căsătorit în '61 cu soţul meu care era inginer silvic. Am doi copii.

Povestiţi-mi despre bunicii dvs.

Sigur, eu personal nu am multe merite, decât trebuia să lucrez. Vă daţi seama că am fost şi „Fruntaşă în Întrecerea Socialistă”, dar nu am comentat nici comunismul într-un anumit fel, nici nimica. Dar, sigur, provenienţa mea se datorează acestor bunici, care bunicul, fiind sas din Ardeal, şi care a intrat în politică şi care a făcut foarte multe ciudăţenii. Deci în primul rând, nu, sub nici o formă n-a acceptat maghiarizarea, dar nu maghiarizarea din cauza poporului maghiar, ci din cauza că în România o minoritate nu putea să înghită altă minoritate, deci era nedrept ca doi egali să se înghită unul pe altul. Şi aceasta a dus la faptul că a plecat din Ardeal, din Braşov, unde era senator în circumscripţia Honigberg – Hărman, în româneşte –, şi a venit în Banat. A cumpărat un conac lângă Şojdea.

În ce an a venit în Banat?
În 1910, cam aşa ceva. Atunci a cumpărat acel conac de la Şojdea, lângă Măureni. Şi acolo s-au născut şi trei copii, fraţi de-a lui tata, doi băieţi şi o fată, şi au şi murit acolo. El a murit în ’39, tot luptându-se contra maghiarizării, repet nu ca popor, ci ca sistem. Deci nu era de acord ca să fie maghiarizat. El era neamţ, cetăţean român, lucru care l-a respectat foarte mult. A făcut şi şcoala, primele patru clase, în limba română, şi părinţii, tata şi, şi fratele lui, însăşi şi eu am facut prima parte a şcolii în limba română.

Ce şcoli a mai urmat bunicul?
Deci bunicul după liceul din, bănuiesc Braşov sau Sighişoara, a făcut facultatea la Szolnok *(Ungaria)*, Facultatea de Silvicultură, însă nu a practicat. A intrat în politică. Nu a practicat meseria de forestier şi nici de ţăran, de agricultor, nu a practicat-o cu toate că a avut pământ la Şojdea vreo 560 de iugăre cam, unitatea de atunci, şi la Timişoara 140 cu un conac, dar nu a practicat. A avut întotdeauna angajaţi şi el se ocupa, de fapt, de politică, să zic aşa, şi trebuie să recunosc, foarte mult de educaţia copiilor, adică o educaţie super spartană. Ca dovadă că tata a venit după 12 ani de Siberia fără un picior degerat, fără o ureche degerată. Făcea parte din acea educaţie spartană.

Educaţie spartană? La ce vă referiţi?
Educaţia spartană, mă refer aşa: Deci cu toate că condiţiile lui materiale ar fi permis să aibe nu ştiu câte covoare, nu ştiu câte pături şi plapume şi nu ştiu ce, copiii dormeau în paturi de fier, acoperiţi numai cu o pătură şi mergeau la şcoală în pantaloni scurţi şi cu şosete trei-sfert în toiul iernii şi nici unul din cei 40 de cai nu a fost pus la trăsură ca să-i ducă la liceu. S-au dus pe jos, în oraş au avut alţi pantofi şi alţi ciorapi. Şi tata susţine că, după 12 ani de Rusia susţinea, că numai educaţia asta spartană l-a salvat. Pentru că erau minus 50 de grade şi totuşi a rezistat, să zic aşa.

Bunicul a făcut politică şi aici în Banat?
Da. Bunicul după ce s-a opus contra maghiarizării şi a saşilor a avut nişte discuţii cu Tisa, cu conducătorul Parlamentului la vremea respectivă, pentru că era întâi senator în Austro-Ungaria şi după data de 19, 1919, şi în Marea Românie, şi s-a opus absolut contra maghiarizării. Şi asta l-a decis ca să vină în Banat, susţinând că şi aici sunt nemţi şi ca dovadă că erau, deci faptul că era neamţ şi ţinea foarte mult la naţionalitatea lui: neamţ. Era în primul rând cetăţean român şi susţinea şi pentru copii şi pentru orice, trebuie să-ţi faci datoria faţă de ţară, în cazul ăsta: România.

Cât timp a locuit bunicul la conacul din Şojdea?
La conacul din Şojdea a locuit până prin 1925-28, aşa ceva, dar se tot, să zic aşa, făcea naveta între Şojdea şi Timişoara, pentru că tot în timpul ăla când a cumpărat conacul din Şojdea a cumpărat şi un conac aici, în Timişoara, şi făcea un fel de navetă. Ca dovadă că trei fraţi de-a lui tata au fost născuţi în Şojdea, în Waldau, satul care el l-a creat, şi tata şi cu fratele lui mai mic s-au născut în Timişoara. Aşa că locuia în două părţi, în două locuri, dar toate erau nişte conace care, cel din Şojdea, din Waldau, îl ştiu cel mai puţin, dar în cel din Timişoara, pe Calea Aradului, m-am născut acolo şi am trăit până în 1981 acolo.

Conacul din Şojdea mai există?
Conacul din Şojdea, din păcate, nu mai există, există numai un şopron, să zic aşa, o dărăpănătură care acuma am văzut-o. Poate o să vă miraţi că numai acuma m-am dus, dar de câte ori am spus la tata, şi după ce ne-am cumpărat maşină, şi după ce, sigur, mai aveam posibilităţi să ne deplasăm, parcă n-ar fi vrut să meargă acolo. Tot zicea: e drumul greu, e departe, e nu ştiu ce, deci el după ce a venit din Rusia nu a mai fost niciodată acolo.

Şi dvs când aţi fost prima oară la Şojdea?
Prima oară am fost când am avut trei ani şi nu-mi aduc aminte decât foarte vag de clădire, dar îmi aduc foarte bine aminte de o furtună groaznică, care, să fi fost prin anii ’41-’42.

Conacul din Timişoara?
Conacul din Timişoara. Conacul din Timişoara. Casa este şi acum în proprietatea noastră, o ţinem absolut de drag şi de stimă pentru, sigur, această familie şi pentru acest bunic care a făcut foarte mult, dar şi pentru tata care a suferit foarte mult şi n-ar fi vrut să plece din casa aceea niciodată. Ca dovadă că a scris preşedintelui ţării, lui Ceauşescu, când eram prinşi în demolare, fiind între două autobaze şi minunea s-a întâmplat şi absolut unică, cred, că acest conac a fost exceptat de la demolare. Deci noi trebuia deja să plecăm, ne dădeau un apartament cu patru camere, pentru că eram noi patru şi părinţii doi şi el a zis că nu se duce şi a scris şi am şi acuma recipisa. Şi a doua zi a venit un individ şi n-a întrebat nici de casă, nici de nimic, decât dacă locuim aici şi nu ştiu mai ce, şi a doua zi dimineaţa, asta a fost la ora prânzului, am avut hârtia că este exceptat de la demolare şi este casa, uite trei autobaze la ora actuală cu o grădină de vreo 4000 mp, dar există.

Şi nu aţi fost expropriaţi?
Nici expropriaţi noi n-am fost. Deci aici e un capitol foarte interesat, Expropriaţi nu am fost la reforma agrară din ’45, nu am fost expropriaţi pentru că tata a fost în Armata Română, şi cum se ştie că în ’43 Divizia „Tudor Vladimirescu” a fost dată dispărută, noi am fost, mama a fost văduvă de război, şi am mai avut un frate care eram orfani de război şi acest status te excepta de la Reforma agară chiar dacă erai etnic german. Şi aşa am rămas noi cu 70 de iugăre de pământ, partea lui tata la moartea bunicului până, până, până, până ’80 şi ceva. S-a luat terenul, dar tata n-a semnat niciodată şi după ce a murit în ’91 eu am moştenit 30 de hectare.

Pământul v-a fost expropriat?
Nu. Deci tata nu a fost în colectiv şi nici nu a fost expropriat, expropriat în '45, asta se cheamă expropriere. Atunci erau expropriaţi toţi etnicii germani, indiferent mic, mare, cum erai..., deci Germania a pierdut războiul şi erau expropriaţi. Dar pentru că a fost în Armata Română şi a fost dat dispărut, mama a fost văduvă de război şi noi orfani de război, ăsta a fost un status, deci şi pentru etnicul german şi noi nu am fost expropriaţi.

Deci tata a fost dat dispărut 12 ani şi în 1951 a venit acasă din Marea Uniune Sovietică, nevătămat, dar a stat 12 ani în prizonierat, din 1943, 1 ianuarie, şi până în ’51. Cred că am avut un înger păzitor, îmi place să spun treaba asta, pentru că a venit sănătos acasă, fără o degerătură, şi chiar sănătos, nu a avut niciun fel de..., decât o schijă, în pericardul inimii, dar nu l-a deranjat sau nu i-a dat importanţă. Sigur, anii care au urmat după întoarcerea lui au fost, poate foarte mulţi de vârsta mea ştiu treaba asta, mai ales că în ’45 au fost deportate şi femeile germane, din nou îngerul mic cât de mic ar fi fost a acţionat, şi mama a depăşit data deportării cu 4 zile. Pentru că erau deportaţi la o anumită dată până la o anumită dată şi a scăpat, 4 zile, că altfel pleca cu mii de femei care au plecat, germane, din cauza pierderii Războiului la muncă silnică în Rusia. Din ei..., dintre ele s-au întors foarte puţini, dar mă rog, am avut norocul ăsta. Şi în ’51 când a apărut tata viu şi nevătămat, nu ştiu care a fost, poate, iar un mic înger... Dar ideea principală a fost că a ştiut limba rusă chiar de la început. Tatăl lui ştia foarte multe limbi şi l-a învăţat şi pe el din limbile de circulaţie mondială, 4-500 de cuvinte. Aşa a ştiut şi ruseşte. Sigur, mai ştia şi franceză, germană şi engleză şi din fiecare

numai câteva, un bagaj de cuvinte, dar, sigur, te ajută când auzi numai limba rusă, în cazul limbii ruse, te ajută ca să te descurci. Aşa a ajuns translator şi fiind un om foarte disciplinat şi organizat, a ajuns şi comandant de lagăr pentru prizonieri, deci din partea prizonierilor era comandant de lagăr. În ’51 când a venit acasă a fost în Lagărul de triere de la Focşani şi cum el vroia să vină acasă, ruşii n-aveau de unde să ştie, zic acuma ruşii, poate nepoliticos, nu aveau de unde să ştie, că în România sunt diverse minorităţi şi îl întrebau: Ce eşti? Majoritatea au spus ce sunt: nemţi, de exemplu. Şi tata ştiind că în momentul ăla pleacă în Germania, a zis că este român cu toate că în livretul lui scrie: de origine germană şi aşa a ajuns acasă.

Îmi spuneţi numele tatălui?
Da, este Eckart Norbert Riculf Kopony, de origine săsească, pentru că bunicul a fost sas din Copony. A fost sas şi, sigur, printr-un complex de împrejurări, fiind politician a ajuns în Banat. Şi, spre ironia sorţii, să zic aşa, ca expresie a fost denumit „politicianul şvabilor” cu toate că el era sas, şi, sigur, diferenţa dintre şvabi şi saşi este foarte mare pentru că e religia care îi desparte... (*Ce religie?)* Deci, bunicul era de religie luterană, pe când cei din Banat sunt majoritatea catolici, veniţi în timpul domniei Împărătesei Maria Theresia, pe când saşii au venit deja în 950, deci cu totul mult mai devreme decât şvabii.

În afară de tata mai erau patru fraţi care s-au născut la averea sau proprietatea pe care a cumpărat-o bunicul în 1900, aproximativ ’08-’09, la Şojdea. Această Şojdea este o comună lângă Măureni şi s-a creat un sat, şi contribuţia bunicului meu a fost, să fiu lipsită de modestie, destul de mare, chiar denumirea fiind dată de el: Waldau, înseamnă „liziera pădurii”, deci era înconjurat numitul cătun, sat – cum vreţi să-i spuneţi – pentru că era o aşezare de câteva suflete, 600 de suflete. Şi s-a creat un sat cu şcoală, cu... pe lângă un castel al baronului Beiersdorf *(În ce an a fost asta?)* Prin 1905, 1900... , deci, atunci castelul acela al baronului Beiersdorf a fost de prin 1300-1400, dar era deja în 1930 dărăpănat şi a dispărut, a dispărut pur şi simplu, luat de oameni, dus, poate, eu ştiu, şi-au făcut ceva din el... Conacul şi gospodăria care se pare cândva a aparţinut de acest castel a cumpărat-o acest bunic al meu, acolo s-au născut trei fraţi de-a lui tata şi sunt şi înmormântaţi în Waldau.

Care a fost numele bunicului?
Wilhelm Traugott Copony născut în Râşnov în 1868, inginer silvic, şi nu s-a ocupat de meseria lui de inginer silvic, ci a intrat în politică. Sigur, garanţia, atunci, în politică era să ai, poate, şi ceva studii, şi să ai o garanţie financiară ca să nu foloseşti visteria statului ca propriul buzunar. Sigur, aceste lucruri le-a avut şi se pare că a fost, cel puţin cum mi s-a povestit, un om foarte organizat şi foarte... hai să-l numesc deştept, ştia mai multe limbi, vreo zece după câte ştiu eu. (*Care au fost acestea?)* Engleză, franceză, până şi spaniolă, esperanto, mă rog, o serie întreagă de... Esperanto era visul lingviştilor în vremea aceea, era o limbă universală şi se vroia ca această limbă să fie a Europei sau a lumii, dar era o curată nebunie şi nu s-a putut şi a devenit limba engleză limba de circulaţie mondială.
Acolo la Waldau s-au născut, cum am spus, cei trei fraţi, au şi murit acolo şi... Eu am avut trei ani când am vazut acel conac, sigur, la trei ani, nu ştiu cât îţi rămâne în memorie, dar o furtună groaznică mi-a rămas în memorie. Spre poate ruşinea noastră sau poate cu un fel de neglijenţă sau a fost, nu ştiu dacă e o scuză ieftină, perioada comunismului a fost foarte grea pentru noi pentru că tata nu a vrut să intre în colectiv şi nu pentru că n-ar fi avut concepţia că este bine să se adune tot pământul şi să se lucreze împreună, ci pentru felul în care s-a mers la această colectivizare. Ni s-au luat uneltele, ni s-au luat maşinile agricole care s-au cumpărat, erau noi-nouţe în ’39. Ni s-a pus un impozit enorm, efectiv nu mai aveam ce mânca. Dacă n-am fi avut găini în curte, nu ştiu cum am fi... Mama nu era o ţărancă, nu ştia să lucreze la pământ. Tata era omul care în orice situaţie a pus mâna şi a făcut. Chiar dacă nu ştia, a pus mâna şi a făcut. Şi mi-a insuflat şi mie treaba asta şi am lucrat şi eu, şi cu sapa, şi la batoză, şi la cărat saci. Deci a fost o perioadă extrem, extrem de grea. Sigur, poate m-a ajutat fizicul, am fost mai voinică, să zic aşa... După nişte ani, am mai făcut şi sport, când a trecut valul ăsta, mă rog, am făcut şi sport, am avut o educaţie puţin, hai să zic

şi eu, puţin spartană, pentru că tata nu mă menaja la nimic din chestiile astea, mai ales după ce a murit fratele meu în ’46. Tot William îl chema, a murit şi, sigur, nu era alt băiat în casă. Şi atuncea m-a făcut pe mine „băiat”. *(Râde)*

Nu aţi mai avut alţi fraţi?
Nu, alţi fraţi nu am mai avut. Acest frate care a murit în ’46.

Şi după întoarcerea din război tatăl dvs a mai lucrat undeva? A mai fost angajat?
Nu, tata a lucrat în gospodărie şi s-a angajat la un moment dat când s-a făcut Liceul Agricol în ’67. S-a angajat. Căci pur şi simplu pământ noi mai aveam, de fapt, era pe numele lui, dar este o minune, totuşi, că acest teren n-a fost transcris în favoarea statului sau nu ştiu ce minune s-a putut întâmpla că până în ziua de după Revoluţie, după ce a murit, acest pământ a fost pe numele lui. Poate a fost un fel de frică, un fel de stimă pentru el, pentru că el pur şi simplu nu a vrut să intre în colectiv. Deci erau deja situaţii: mă dăduseră afară din toate şcolile... Mama se ruga de el să intre în colectiv. Deci disperarea familiei a ajuns de aşa manieră, pentru că zilnic eram confruntaţi cu curtea plină de oameni, cu domicilul forţat... La un moment dat, aveam un tractor şi eram cu domiciliul forţat. Sigur, şi tractorul fiind un „mijloc de exploatare a omului”... Cu domiciliul forţat, şi nici atuncea n-a cedat şi nu a fost nici o zi în CAP.

Aţi fost dată afară din mai multe şcoli?
Am fost dată afară... După clasa a VII-a se dădea un examen ca să mergi mai departe la liceu. Tata atuncea avea ideea să fac comerţ exterior. Nu eram bună de comerciant, că nu sunt bună nici acum. Nu-mi place să mă duc în piaţă, aşă că nu eram bună, dar visul lui tata ăsta a fost, pentru că şi el la vremea respectivă a fost înscris în Viena la Theresianum, care era o şcoală de ofiţeri de fapt, şi n-a făcut faţă. N-a vrut. *(Râde)*

Tata şi-a făcut studiile la Viena?
Nu, nu. A făcut numai doi ani şi după aia a venit la Sighişoara, a terminat liceul şi atât. Pentru că în ’39 deja l-a dus la război, l-a înrolat pe front. Deci nu avea decât liceul, el nu avea decât liceul. Amândoi copii, deci şi fratele lui, aveau numai... A fost conjunctura de aşa manieră. Când s-a întors din Rusia, ştia limba rusă perfect, era criză de profesori de limba rusă şi nici atuncea n-a vrut sa-şi schimbe, eu ştiu, stăpânul casei sau „stâlpul casei”, mai bine zis. Şi a zis: „Aici m-am născut, aici trebuie...” şi nici n-a vrut să plece din casă. Încă situaţia a fost de aşa manieră l-am adus doi ani aicea şi, cred că... Regret toată viaţa: a murit aicea. Nu l-am mai dus înapoi pentru că nu mai era..., mama murise în ’89, n-aveam condiţii acolo. *(Aici, unde?)* Aici, aici în casa asta de pe Brâncoveanu. Deci locuiam deja aici din ’81. Din ’81 ne-am mutat aici pentru că verişorii mei au fugit în Germania şi era locuinţa liberă şi dacă nu veneam noi aicea să salvăm această casă, o luau, nu ştiu... hai să numesc romi, ţigani, ce ştiu eu, aşa cum se spunea atuncea. Dar am avut probleme serioase şi cu casa asta, dar nu atâta din cauza statului, cât din cauza familiei, pentru că aceşti verişori, după Revoluţie, vezi de Doamne, „sacrificaţi”, au fugit în Germania, au venit înapoi, a fost o comedie întreagă. Dar, mă rog, s-a rezolvat şi asta, în sensul că am cumpărat-o de la stat şi... Numai un sfert a fost al acestui văr sau al acestei verişori şi am avut, până nu demult, probleme cu ei. Eu nu sunt în relaţii absolut deloc cu ei, asta-i o altă parte a familiei, care nici tata nu s-a înţeles cu fratele şi aici e o parte care am s-o spun, cu toate că este o intimitate a familiei, dar ca să arăt caracterul lui tata. Nu era un credincios, tata, nu fugea la biserică, dar îşi plătea cu regularitate isterică plata la biserică şi nu şi-ar fi schimbat religia sau numele niciodată. Ei acest frate şi-a schimbat numele, s-a românizat şi, înainte de a muri, şapte ani tata n-a vorbit din cauza asta cu el. El a luat numele de Cristian, sat în care se născuse bunica mea, deci mama lor, şi nu i-a putut ierta treaba asta. *(Bunica din partea...?)* Din partea tatălui, deci mama lor. Deci fratele lui tata s-a românizat. Şi nu l-a iertat... Sigur, a venit la înmormântare, era fratele mai mic şi l-a afectat foarte mult, dar nu i-a putut ierta că a schimbat numele. Avea părerea că religia şi numele nu ţi-l schimbi decât în mormânt. *(Râde)* Nu ştiu cum să zic...

Deci erau nişte idei de-a lui tata şi nu erau nişte fixuri care nu le făcea. Asta era el. Un om cu foarte multă personalitate, cu foarte multă disciplină, chiar exagerată, de aia a şi plecat în război, în Armata Română. A stat 12 ani şi tot în România s-a întors. Şi n-a vrut să plece niciodată. Nici după Revoluţie, în ’91, când toată lumea... Era exodul ăsta, toată lumea pleca... Nu. M-a trimis pe mine, pentru că fiul meu cel mare, Marius, pleca printr-o căsătorie, să mă duc să văd ce-i acolo, „jos”, spunea el... Nu avea părere despre Germania, decât foarte reţinută. El era un german convins, dar un cetăţean român, deci el era cetăţean român, dar nu lăsa nimic despre etnia lui, deci era o trăsătură de caracter, care nu ştiu dacă mulţi oameni o practică, dacă vreţi. Deci nu avea şovinismul ăsta, el se împăca şi cu ţiganul, şi cu, eu ştiu, românul, şi indiferent cu care, dar el n-ar fi plecat, de exemplu, şi niciodată n-ar fi spus că e român. El era german, dar – de cetăţenie română. Deci, e foarte interesant, o concepţie care.... Foarte mulţi nemţi au renegat treaba asta. Domle’, eu sunt neamţ, ce valahii ăia şi nu ştiu mai ce. Ori nu, el a recunoscut această ţară ca ţara lui şi ca dovadă că nu a vrut să plece niciodată. Niciodată n-a vrut să plece.

Dvs aţi dorit să plecaţi?

Nu, nu. Însă la ora actuală, deci atunci când aş fi putut, în ’92 după ce a murit tata şi n-am plecat pentru că e numele de Murgu, n-am plecat pentru că e educaţia de aşa manieră şi eu am crezut, după ’91, după ’90, că va fi extraordinar. Şi n-aş fi vrut să plec niciodată. Sigur, s-au complicat situaţiile acuma: că n-ai aia, sau n-ai aialaltă, sau poate nu atâta financiar cât... Că trebuie să recunoaştem, poate..., îmi cer scuze pentru expresia asta, totuşi neamţul chiar şi în mizerie, el a lucrat şi dacă n-a avut carne pe masă, a avut o supă de cartofi... Dar întotdeauna femeia germană a ştiut să facă ceva fie şi din „adidaşii” ăia renumiţi, picioarele acelea de porc. Deci trebuie să lăsăm Cezarului ce-i a Cezarului. Totuşi, poporul german, fără să jignesc pe nimeni, este un popor muncitor, ăsta e adevărul. Şi are educaţia asta... Deci, dacă Germania e aşa grozavă, nu e pentru că Adenauer sau americanii au ajutat, sau Planul Marschall, sau nu ştiu ce... pentru că este un popor muncitor. Şi e ruşine, şi e păcat, că ţara asta, care e atât de bogată, nu suntem în stare să ne-o gospodărim. Păi eu cred că am fi de zece ori mai bine decât alţii. Ca dovadă, anii ’20-’30, până la Război, au fost extraordinari, o ţară bogată, frumoasă, tot ce vrei. Eh, ce să-i faci, asta e... Nu ştiu, ori nu ştim, ori nu vrem, ori... nu ne lasă cineva! *(Râde)* Asta e! Şi avem turism ca şi Austria, de ce? Austria sunt mai deştepţi? Au şi ăia nişte munţi, sigur, au ceva mai înalţi, dar oricum au şi ei munţi, trăiesc şi ei din munca lor. De ce n-am putea trăi şi noi? E o întrebare. Sigur, că eu acuma, la 71 de ani, pun această întrebare. *(Râde)* Dar e nedrept să spui că suntem săraci şi că nu putem, şi că vai, şi cât ne-a bătut Dumnezeu şi că nu ştiu mai ce. Nu-i adevărat. Pui mâna şi faci, ăsta-i adevărul! Nu se poate altfel. E o concepţie. *(Râde)*

Îm amintesc că bunicul, când a plecat din Ardeal şi a venit în Banat, repet, pentru numita „maghiarizare”, dar nu a avut obiecţii la poporul maghiar, ci la înghiţirea unei minorităţi de către cealaltă. Şi era absolut împotrivă, şi s-a supărat pe cei din Ardeal, şi a venit în Banat. Aici a cumpărat la Măureni o proprietate numită, în final, Waldau, după ideea lui, mă rog, era înconjurată de pădure. Şi era un loc „uitat de lume”, într-un fel. Nu era decât iarbă şi viaţa era foarte grea. Satul s-a făcut, oamenii şi-au făcut cărămizile din lut, din pământ, din nu ştiu mai ce, şi au ridicat acel sat de vreo 600 de suflete, până la urmă, şi erau foarte mulţumiţi şi foarte fericiţi şi au pus mâna şi au lucrat. Da? N-a venit nimeni să le dea de sus o lopată sau nu ştiu ce, ci oamenii s-au ajutat în renumita vecinătate, da? Doi s-au unit, au făcut o casă, s-au mai dus şi la al treilea... Deci de aia spun: se poate, da? Se poate, dacă Waldau a fost un loc uitat de lume şi anul ăsta am fost cu fiul meu cel mare, Marius, care trăieşte în Germania, am fost la Waldau. Ne-am dus la Şojdea întâi, ne-am dus la Gătaia, acolo am întrebat şi, spre uimirea noastră, era un drum asfaltat până la comuna Şojdea. Primul om cu părul alb, sigur, şi cu un dinte în gură, care l-am întâlnit, am întrebat dacă ştie de locul Waldau. Sigur, l-a pronunţat, şi cum majoritatea îl pronunţă „Waldáu”, deci nicidecum „Wáldau” care este „liziera pădurii”, ei l-au românizat, nici o problemă, şi ne-a explicat ceva ce noi n-am înţeles. Încă, nepotul meu a zis: „Omul ăsta a încurcat stânga cu dreapta”. Şi, ca

dovadă că a şi cam încurcat, că ne-a trimis undeva, unde n-am mai putut ieşi. Dar, la un moment tot căutând, eu nemaiştiind de la trei ani unde este acest Waldau, am oprit undeva unde erau nişte case vechi de tot, şi am spus că dacă nici aici nu este conacul lui bunicul meu, noi atunci plecăm. Şi am bătut la o uşă, o casă, mai..., puţin mai îngrijită, am bătut la uşă şi am întrebat unde este cimitirul din Waldau, dar nu puteam să spun unde e, eu ştiu, conacul lui bunicu meu sau nu ştiu mai ce. Am spus: „Unde e cimitirul din Waldau?" Şi atunci a ieşit un om care avea vreo 80 şi ceva de ani şi care, spre uimirea mea, pentru prima dată în această perioadă, zice: „Doamnă noi la locul ăla îi spunem La Copony". Şi când am auzit ce corect a spus numele bunicului meu, sigur, un pic m-am înecat aşa, fiul meu s-a uitat la mine, şi ne-a explicat exact, şi de acolo era foarte simplu să ajungem la Waldau, la numitul conac a lui bunicu. Şi am ajuns acolo, într-o pustietate şi mi-a spus omul: „Nu mai este nimic, numai un şopron". Am ajuns acolo sus şi ne-am trezit înconjuraţi de câini ciobăneşti adevăraţi şi un cioban. Care cioban ne-a zis că el, dacă îl luăm în maşină, ne duce la Waldau, la cimitir. Într-adevăr ne-a dus. Cel care a concesionat suprafeţele mai mari de teren de acolo a respectat cimitirul şi a lăsat o circumferinţă a cimitirului nelucrată. Şi am intrat în acea, pierdut de vreme, şi cum a acţionat exact o sută de ani de atuncea am intrat şi am găsit şi gropi, şi am găsit şi cruci. Şi am avut nişte apă, am spălat o cruce şi era scris în germană: „Aici odihneşte nu ştiu ce..." Sigur, că m-aş fi sufocat, poate, în lacrimi, dacă aş fi găsit o piatră a familiei. Dar a apărut o carte în Germania scrisă de un individ sau un om de 90 de ani şi acre a găsit două cruci mari şi se crede şi scrie în carte că ar fi ale familiei Kopony. Sigur, când am fost acolo, lângă cimitir, absolut, absolut, poate eu ştiu magnific, o viţă de vie, o mică plantă în formă de viţă cu frunze, cu... Şi am zis, oare ce-o căuta viţa asta aici? Ca să caut în acte şi să găsesc că bunicul a avut 18 hectare de vie. Şi erau chiar lângă cimitir pentru că cimitirul, a insistat el să se facă şi un cimitir. Că s-a făcut şi o şcoală şi urma să se facă şi o biserică... Nu ştiu dacă cu biserica el avea atâtea în comun, că el zicea că, sigur, dacă eşti cuminte şi cele 10 porunci atunci eşti un bun credincios. Avea alte concepţii despre credinţă şi despre... Sigur, el ca german era adeptul vechiului Olimp al germanilor, Valhalla, şi aşa mai departe, dar, nu are asta importanţă. Dar el era un om corect şi a zis că satul trebuie să aibe şi o şcoală, şi o biserică şi... Sigur, acea viţă de vie m-a impresionat grozav şi i-am spus la fiul meu: „Oare ce caută amărâta asta de viţă aici?" Ca să aflu că locul era al lui bunicul meu şi că avea acolo 18 hectare de vie. Ce interesantă treaba asta…

Waldau-l acesta, în '39 când a murit bunicul, a fost moştenit de către fratele lui tata, care, iar o intimitate a familiei, nu chiar slăvea atât de mult, nici ce ştia bunicul, nici ce avea, pentru el, sigur, singurul lucru era să-l vândă şi să folosească banii. A şi făcut treaba asta, el nu a avut statusul ăsta ca tata, că n-a fost expropriat. Deci statul român, reforma agrară, nu a acceptat vânzările astea şi l-au expropriat. Spre deosebire de tata care nici nu a fost acasă în perioada aceea, şi care n-a fost expropriat. Erau fraţi complet diferiţi, şi ca aspect, şi ca fire, dar mai ales ca fire. Sigur, el era cu şapte ani mai mic decât tata şi... poate era mai mămos, poate a apucat perioada când bunicul era legat de pat şi n-a fost o educaţie chiar atât de spartană ca tata.
Dar tata era şi materia bună pentru această educaţie. Foarte bună materie... Ca dovadă, că şi în Rusia, de exemplu, n-ar fi fugit niciodată. Niciodată n-ar fi ajuns la o disperare, să treacă gardul de sârmă ghimpată şi... sigur, şansa nu era... de niciun fel: nu scăpai. N-aveai acte, n-aveai bani, n-aveai nimica. Iarna rusească nu te iartă *(Râde)*, n-a iertat nici oameni mai mari: Napoleon, Stalin... pe nimeni, pe Hitler. Pe nimeni n-a iertat. Deci nu-l ierta nici pe un simplu prizonier. Dar niciodată n-ar fi fugit, absolut niciodată. Poate şi faptul că a ştiut limba rusă, sigur, că limba rusă l-a salvat, ăsta e adevărul. A ştiut rusa şi, sigur, prizonierul numărul 5 dacă îl durea burta: „Vino, te rog, şi spune la sora şefă de acolo, la Olga, că mă doare burta." El a putut să spună că îl doare burta, era o treabă. Altul nu ştia. Sigur, auzind în jurul lui numai ruseşte, a învăţat foarte bine, şi când a venit acasă era foarte încântat şi de... Bine, de cultura rusească întotdeauna era încântat. Tre' să recunoaştem că ruşii au o cultură fantastică. Na, dacă o înţelegi bineînţeles, dar trebuie recunoscut, că, sigur, Imperiul Rusesc era o cultură deosebită, nu? Şi întotdeauna popoarele au vrut să aibe ce au ruşii. Mereu au fost atacaţi, ba de Napoleon, ba de nebunul ăsta de Hitler, mă scuzaţi, dar eu nu eram

adeptă a lui, dar mă rog... Păi şi Stalingradul a fost o treabă absolut personală, pentru că..., nu ştiu cum să vă explic, dar dacă eu eram Hitler eu nu mă duceam la duşmanul meu să cer ţiţei! Ei, el s-a dus. Păi ce-a putut să spună stalin decât: „Niet!" A tras un „Niet!", atunci a declanşat războiul de la Stalingrad care a costat mii şi milioane de vieţi omeneşti. Şi aicea trebuie, sigur... Eu am o admiraţie pentru tata, nu ce-a avut, eu nu prea sunt cu materialismul, dar oricum, faptul că eşti prizonier de război. Au fost prinşi 17.000, din ăştia au scăpat 3.000 şi tata a fost printre ei. Rusul a fost destul de parşiv în ceea ce priveşte îngrijirea prizonierilor. Exista Convenţia de la Yalta că, mă rog, să primească 800 de calorii, dar, sigur, n-a spus că la minus 50 de grade, dar primeau 800 de calorii. Şi printre altele primeau peşte, deci elementele necesare vieţii: peşte, zahăr, pâine şi ţigări. Tata n-a fumat şi de la un metru 98 cât avea înălţime a ajuns la 46 de kg, dar a supravieţuit că primeau numai odată pe săptămână, a împărţit acea mâncare în şapte. Şi a spus că nu setea a fost, că a fost zăpadă, puteai să mănânci zăpadă, nu era nicio problemă, dar să ştii că ai în buzunar încă un cub de zahăr, o bucată de peşte sărat şi o pâine buhancă, stricată chiar, şi, şi să n-o mănânci când tu vezi năluci în faţa ta de foame este o dovadă de disciplină. Deci o aveai în buzunar şi el era sigur, că în momentul în care în ziua respectivă nu mănâncă a şaptea parte din cele 800 de calorii, murea, că frigul era neiertător. Şi a făcut treaba asta, că şi-a împărţit acea raţie în şapte şi a mâncat, deci, în fiecare zi o bucată de zahăr şi o bucată de peşte sărat. El susţine, că dacă n-ar fi făcut treaba asta în mai în anul următor, deci în '43 au fost toată iarna şi tot anul în prizonieratul ăsta, sumar aşa..., şi în mai, când s-a dezgheţat, primul lucru a fost să îngroape morţii, din ăia din care îşi făcuseră zid şi îşi făcuseră o apărătoare contra crivăţului şi viscolului, care era. A supravieţuit. Poate este, eu ştiu, rodul educaţiei care a avut-o, sau disciplina lui, sau... Pentru el, nu era deloc pretenţios. Era indiferent ce..., putea să pună mâna pe orice, era fără niciun fel de principii din astea stupide, dar avea principiile lui: de disciplină, de muncă, de ce ştiu eu... Poate e bine să fii aşa *(Râde)* Ce să mai...
Când a venit Revoluţia şi asta este o parte interesantă: Mama a murit in '89, sigur, ne-am dus la cimitir să vedem dacă n-au exhumat-o, n-au..., mă rog, ce se zvonea pe atunci, şi au venit în casa părintească nişte copilandri, nişte recruţi, cu baionete: „Moşule, dă-te la o parte, căutăm terorişti, căutăm... terorişti." Atunci tata zis: „Du-te copile sus.". Sigur, că pentru tata această baionetă, sau aceşti copilandri care au venit, „dă-te, moşule, la o parte"..., era floare la ureche. El a văzut moartea în Rusia de zeci de ori. Şi a zis: „Da, du-te sus. Mie nu mi-e frică, du-te şi caută ce vrei." Sigur, mai erau şi reclamaţii, că la moşu în pod este..., casa este mare şi... că acolo sunt teroriştii... Mă rog, astea-s copilării, care astăzi ştim adevărul, şi iarăşi am ajuns la politică! *(Râde)* Dar... îmi lipseşte foarte mult. Poate nu atât mama, care era cu partea sentimentală, dar cu educaţia şi cu asta, totuşi tata a lăsat urme foarte serioase în educaţia mea şi nu aş fi îndrăznit niciodată, nici să-l contrazic, cu toate că eram firi absolut identice, copii fidele, dar să-l contrazic... Mai ne certam, sigur că da, fiind la fel de, cică, puternici... Mama se mai băga între noi, dar în final şi astăzi regret grozav că nu mai e... Sigur, nu se poate trăi o sută de ani. Mirare că a trăit 80, în condiţiile în care a fost... Sperăm să nu mai vină niciodată aceste condiţii pentru că sunt inumane.

Sigur, a urmat şi venirea din Rusia, şi viaţa de după '50, care era destul de cruntă, dar dacă ai reuşit să-ţi faci serviciul, să te duci la şcoală, să... Am fost şi pionier şi utecistă am fost, dar niciodată nu mi-am dat cu cărămida în piept, că, vezi de Doamne ce şi cum. Am stat în băncuţa mea. Sigur, educaţia a fost de aşa manieră: acuma este alt regim, tu trebuie să te supui, n-are niciun rost să te baţi cu morile de vânt şi atuncea am învăţat şi poezii şi tot ce era în spiritul numitului comunism, care, poate, câteodată mă gândesc, nici n-ar fi fost atât de rău ca şi..., pentru oamenii de rând, nu pentru cei care s-au opus lui, sau care au mers jos în Piaţă: „Jos Ceauşescu!". Totuşi, dacă vrei să supravieţuieşti, trebuie să iei pe dracu în spate, cum se spune, ca să treci puntea. E o chestie drăguţă: să-l mai iei şi pe dracu în spate. Deci taci şi îţi vezi de servici, niciodată n-am fost chemată la cadre, că vezi de Doamne, cu toate că în dosarul meu era scris clar ce provenienţă aveam, de fapt nici nu ştiu dacă aveam o provenienţă atât de..., de... criminală, dacă vreţi. Faptul că a avut pământ, sau... nu ştiu dacă era asta aşa un păcat, păi l-am moştenit de la... De fapt, se făcea deosebire între moştenire şi cumpărare, deci se făcea această deosebire şi întotdeauna tata, în orice cerere şi în

orice... a scris „moştenit”. Deci n-aveai nicio vină că tatăl tău avea, dar, sigur, trăgeai consecinţele acestui „a avea”. A exploatat, şi a urmat şi perioada când nu mai puteai să exploatezi pe nimeni, nu mai aveai voie să iei niciun angajat. Ei şi atunci am tras: am tras şi cu sacii, şi cu batoza, şi cu sapa, şi la săpat de porumb şi să ştiţi că se poate. Se poate. Se poate aşa de bine să iei sapa şi să sapi şi să te supui. Sigur, poate că nu e aşa de frumos ca şi caracter, trebuie să te lupţi, dar de ce să te lupţi, în definitiv? De ce să nu fii diplomat şi să treci peste? Nu ai cum să te lupţi cu morile de vânt, e imposibil. Puterea era de partea lor, ce vroiam eu să explic: că-i admir sau că nu-i admir? Ce rost avea? Şi aşa am intrat în servici, am fost şi „fruntaşă în întrecerea socialistă”, mi-am crescut şi copiii... Şi singură, pentru că concepţia părinţilor mei era: „cine face copiii, să-i crească, nu bunicii”. Şi într-adevăr, am făcut treaba asta. Stăteam eu până la două noaptea, dar... mama avea numai ziua grijă de ei, dar în rest, educaţia era asta germană, ce să-i faci? Noroc că soţul meu nu s-a opus, fiind român, şi m-a lăsat să lucrez până la două noaptea, m-a lăsat să... Asta a fost viaţa. Dar copiii au fost la şcoala germană, aici, repet, din nou nu este o artă, nu este un merit. Au mers la şcoala germană, soţul meu a avut extrem de multă diplomaţie, în sensul că eu eram nemţoaică şi el era român, aşa că n-am avut niciun fel de probleme că eram de naţionalităţi diferite... Şi astăzi, dacă mai mă duc la Oraviţa, la Ilidia, mă aşteaptă la capul satului şi „A venit nevasta lui Nichi...”. Păi mă duc, sigur că mă duc. Mai am cumnatul acolo şi, poate sunt o fire mai adaptabilă, mai maleabilă, mai cu o glumă, mai... poţi să-ţi apropii oamenii, de fapt. Asta e. Şi aşa era şi în acest comunism, sigur, nu m-am dus nici să ţip, nici să zbier, nici nu ştiu mai ce, ci mi-am văzut de treabă şi atunci te-au lăsat în pace. Dacă nu lipseai de la servici, dacă nu ţipai că nu ştiu ce eşti sau nu ştiu ce vrei. Sigur, eu nu regret timpurile alea, era greu, era foarte greu, dar... s-a trăit şi atunci.

Păi, soţul meu era român, repet treaba asta, era din satul Ilidia, de lângă Oraviţa, un sat numit „al americanilor” pentru că foarte mulţi din sat s-au dus la muncă în anii 1910-1920 se duceau la muncă... Cum se duc acum în Spania, atunci se duceau în America şi veneau înapoi. Şi aproape din fiecare casă erau oameni plecaţi, veneau înapoi şi-şi cumpărau căsuţe, şi pământ, şi... sigur, cu banii pe care i-au câştigat atunci. Şi astăzi, dacă mă mai duc pe-acolo, ştie că vine soţia lui Nichi Murgu şi, na, sunt binevenită oricând, şi nu am probleme de naţionalitate. Şi am trăit cu soţul meu foarte bine, cu toate că erau culturi absolut diferite: doi Paşti, mă rog, Crăciunul e unul şi... dar restul, mai mergeam la Ilidia cu obiceirile lor şi cu obiceiurile noastre şi... Copiii vorbeau şi română şi germană şi mai făceau pe traducătorul între mine, soţul meu şi soacră-mea, că ea nu ştia decât română, dar... era bine. S-a terminat, prea devreme, dar s-a terminat.

Cum sărbătoreaţi Crăciunul şi Paştele în familia dvs?
Deci, până a nu mă căsători, sigur de Crăciun, ne adunam în jurul Pomului toţi, se cânta acel „O Tannenbaum”, dar în rest era o masă obişnuită, erau nişte obiceiuri – cârnaţi cu hrean, cu nu ştiu mai ce, chestii din astea de Crăciun, dar în general... Deci Paştele era mai interesant: se ascundeau, se făceau cuiburi din iarbă în toată curtea, şi cum curtea era mare, căutam în toată zona ca să găsim cuibul cu ouă, cu cadouri, cu nu ştiu ce… Şi lunea era renumita poezie a lui Goethe, „Plimbarea de Lunea Paştelui” *(„Osterspaziergang”)*, şi atunci tata ori punea caii la o trăsură, „Fiaker”, cum se spunea înainte, şi ne duceam pe Calea Aradului, care era departe de cum e acuma, cu pavaj din ăla, calupuri, aşa... Şi mergeam până aproape de Sânandrei, e primul sat, şi ne întorceam şi aia era plimbarea de lunea după Paşte. Deci prima zi de Paşti cam aşa se sărbătorea. După aceea, tata mergea cu schiurile iarna dacă erau..., le lega de cai şi avea un cal preferat cu care, se spune că nici acuma nu creşte iarbă în faţa casei lui mama, pentru că întotdeauna a stat cu calul şi cu calul ăsta s-a dus şi la armată, că era călăraş cu schimb şi, sigur, animalele la noi în familie foarte mare importanţă aveau. Şi eu, şi acuma la vârsta mea, cred că în noaptea de Anul Nou animalele spun ceva şi mă duc şi acuma jos în pivniţă şi întreb pisicile şi câinii dacă au vreo dorinţă, pentru că am rămas cu acea idee că în noaptea de Anul Nou toate animalele vorbesc. (*Râde)*
Sigur, gospodăria unde am copilărit era superbă în privinţa animalelor: erau 40 de cai şi printre aceşti cai era şi... Pe vremea aceea se tratau porcii, nu se injectau, ci li se dădea o

dată pe săptămână o bucăţică de carne de cal. Se ştie că carnea de cal are cea mai mare imunitate, şi atunci dădeai la purcei asta. Una din slugi a greşit şi a dat în fiecare săptămână şi s-au făcut purcelaşii ăştia de şase săptămâni ca nişte grăsuni, nu puteai să le întinzi coada, că atât de ţeapănă era. Şi se cumpărau cai din ăia bătrâni şi..., deci se folosea carnea la aşa ceva. Şi, printre altele, era şi un oarecare Micula, un ponei de circ, care era atât de amărât şi prăpădit, şi când a venit la noi în curte tata a zis: „Cum?" (era tânăr). „Cum să-l tăiem? Ce să facem cu el?". Şi a început să-i dea ovăz. „Dă-i calului ovăz", se cheamă, şi ce a început Micula să facă, nu vă pot povesti: dansa în două picioare în curte, curtea era foarte mare, dansa în două picioare, călărea pe toţi 40 de cai, ferească Dumnezeu. Era legat de două lanţuri, ferească Dumnezeu, Micula acesta să scape când vin caii de muncă, deci caii care erau la muncă, la arat, la căruţă prinşi, se întorcea şi cu picioarele din spate dădea în botul cailor de nu se vedeau. Fugeau imediat servitorii să-l prindă că era un pericol, pur şi simplu. Să nu mai spun de gospodăria care era cu porcii. Porcii şi purceluşii sunt unele dintre cele mai drăguţe animale. O să râdeţi, dar eu am dormit cu ei, şi erau atâta de drăguţi,şi atâta de... Dormeau cu mine, şi când mă prindea mama cu câte un purceluş în pat... *(Râde)* Ba mai aveam şi pui, care îi învăţam să meargă pe sfoară, ca Strohschneider-ul, în germană spus, deci ăla care umblă pe sârmă. Învăţam puii. Absolut toţi câinii erau Bonzo, aşa-i chemau, pe toţi câinii îi chema Bonzo. Dar era un cult al câinilor. Aveam la un moment dat vreo 20 de câini şi tata şi cu vecinul îşi asmuţeau câinii, unul care câştiga, câinii lui erau mai renumiţi, şi aşa mai departe.

A venit şi bombardamentul în '41, tata nu mai era acasă, nu se ştie nici până astăzi, nu ştiu cine a închis pisicile, care erau 21 la număr, în pod. Sigur că în pod se auzea bombardamentul mult mai puternic decât... Şi, după ce a trecut bombardamentul, şi trebuie să fac o paranteză, oamenii care locuiau în case mai mici în jur veneau la noi, că pivniţa noastră e pe boltă, şi veneau acolo în timpul bombardamentului. Şi după bombardament s-a dus cineva la uşa podului, şi toate pisicile erau cu cozile răvăşite, cu părul în toate părţile, erau speriate de zgomotul acela puternic. Asta era când americanii la prânz bombardau, şi atuncea, dacă n-aş fi avut aşa urechi bune, care le mai am şi acuma, dacă nu mă-nşel, n-aş fi auzit că la ora 12 au venit nişte avioane. Şi se auzea un vuiet, oarecum tremura aerul, aşa, şi o mătuşă de-a mea era cu şase copii, că au trăit în casa aceea, a noastră, şi fraţii lui mama, şi erau şase copii. Eu eram cea mai mare, şi am spus la..., întotdeauna una din mame avea grijă de noi, şi i-am spus: „se aude un bombardament". „Iară auzi ceva." Atunci eram toţi copiii în pielea goală şi cu nişte păpucei din ăia şvăbeşti, „Patschen", cum se chemau ăia, în picioare, ca să nu călcăm în ceva, dar toţi eram în pielea goală, pentru că mama zicea că soarele te întăreşte, calciu şi oasele şi nu ştiu mai ce, ca dovadă că n-am avut până acum probleme de oase şi de alte treburi de genul ăsta. Eram totuşi un copil, până acuma nu demult, sănătos, să zic aşa. Sigur, cu o poftă de mâncare nemaipomenită, dar şi mâncarea era „bio", era foarte naturală, şi te duceai la vacă şi-ţi mulgeai în cana ta, nu l-aş bea acum pentru nimic în lume *(Râde)*, laptele ăla cald de vacă. Atunci, dacă bombardamentul ar fi... dacă ar fi căzut o bombă în casă, ne prindea pe toţi. Poate scăpam cu viaţă, dar eram în pielea goală, n-aveam absolut nimic pe noi.

Sigur, perioada războiului n-a fost chiar uşoară: casa a fost ocupată de Comandamentul rusesc, întâi de cel german, pe urmă de cel rusesc, şi pe urmă românesc. Ei, perioadele astea, îs multe lucruri hazlii, de exemplu nemţii când veneau îşi instalau cinematograf, panou, ecran, eventual cărau şi un pian sau ceva... Ruşii, când veneau, aduceau butoaiele cu băutură, enorm de mari, şi mai trăgeau câte o beţie de nu se vedeau. Şi, mai aveau şi un bucătar, îl chema Spitzen, era un evreu rus, şi când a văzut mama în ce hal face chiftelele şi de unde ia apa pentru chiftele, s-a dus la comandant şi i-a spus: „Nu se poate", că toată vesela noastră era pusă la dispoziţia lor. Noi aveam numai o cameră, şi toată vesela şi tot era... Şi atunci l-au îmbrăcat pe Spitzen perfect: s-au dus la Lloyd, la Palace, au luat şi o bonetă şi un şorţ, era ca scos din cutie ce a făcut, dar pe el nu-l interesa. Trăgeau nişte beţii... Şi a doua zi dimineaţa, erau două femei care erau cu grad foarte mare, duceau la butoiul cu apă de ploaie, că aşa era pe vremea aia, îşi băgau capul acolo, trăgeau rubaşca

pe ei şi se... Şi erau grad mare: una era căpitan şi una era locotenent, sau nu mai ştiu ce era... Olga şi Ana. Dar ca şi cultură, n-aveau nimic. Ele erau femei de război şi făceau faţă la, sigur că da, făceau faţă. Toţi tremurau de acel „politruk”. Politruk-ul era ofiţerul politic, care cum crăcnea careva şi făcea vreo indisciplină, ajungeau în ghearele lui. Nu ştiu cât de bine îi mergea sau nu-i mergea, dar ultimii soldaţi ruşi care au venit au fost de 18-19 ani, cam aşa ceva, şi printre altele era şi Mişa. Şi acest Mişa se juca, se tăvălea cu noi, era un ucrainean din ăsta cu părul blond, cu ochi albaştri, şi când mama a văzut că ăsta avea un pistol, era să leşine, că noi eram călare pe el. Deci, şi aici am avut un pic de noroc cu ocupaţia asta rusească în casă, cu toate că nu aveam decât o cameră, grajdurile erau toate ocupate de ei, cu tunuri, că nu prea aveau cai. Şi, când mama a văzut că, cum se, ştiam ruseşte perfect, şi mama, şi... Se intra în casă numai cu parolă, dacă nu ştiai parola, nu intrai în casă. Şi acum trebuie să povestesc o păţanie hazlie: într-o noapte a venit unul din mai-marii, ofiţerii mai mari, acasă, şi era mort de beat. Şi aveam un câine, Hilda. Hilda era atât de grasă, că primea de la toţi mâncare, nu mai putea să mănânce. Şi începe o discuţie între acest ofiţer de grad mare şi câinele, şi îi explică: „Hilda, dacă eu nimeresc gaura, atuncea eu te iau cu mine în casă, dar deocamdată eu nu nimeresc gaura, şi eu nu pot să te iau în cameră, pentru că eu nu nimeresc gaura”. Şi a dormit în faţa uşii până s-a trezit şi... Deci făceau tot felul de lucruri, care nici pe departe, de exemplu, nu le făceau nemţii. Erau de o disciplină, de o acurateţe... Majoritatea ofiţerilor erau cu titluri de nobleţe, deci au intrat în armata Wehrmacht-ului, nu a lui Hitler, şi erau strategi militari, cu academie militară, şi aveau o disciplină, ceva nemaipomenit. Şi eu spuneam „tata”, şi la bunicul din partea mamei, şi la tatăl meu. Şi, odată, unul din nobilii ăştia m-a întrebat: „Unde e tatăl tău?”. La care eu am răspuns foarte clar: „S-a dus să împuşte ruşii.”. *(Râde)* După aceea, mama mi-a interzis cu desăvârşire să mai spun treaba asta: „Ţi-am zis să taci din gură!”. Întâi am întrebat: „Care tată?”. „Da’ câţi ai?” „Doi: unul e să-mpuşte ruşii, şi ălălalt e în curte, aici.” După aia, mama mi-a interzis total să mai... *(Râde)*
Am învăţat ruseşte, ştiam bine ruseşte. Sigur, copilăria era chiar şi acolo, era afară din oraş, veneau vulpi, şi iepuri, şi căprioare, de la pădure. Sigur, era un mic rai, să zic aşa, cu multă naturaleţe, cu multă... Aşa, sincer, nu mai vorbesc de mâncarea şi tot ce era foarte „bio”, cum se spune acuma. Sigur, trăind acolo, am iubit animalele. Am iubit şi munca, am şi fost pusă să fac treabă, n-am avut voie chiar să... Sigur, aveam toate jucăriile, mai am şi acuma un muţunache, îi spuneam Matzko, care are 68 de ani, dar este original, are o plombă în ureche, este din renumita firmă Steiff şi îl mai am şi acum. Dar era a lui fratele meu, şi când a murit el, mama a vrut să-l pună în sicriu. Şi eu atâta am plâns, că doară Matzko n-a murit. Şi-l mai am şi acuma, are 68 de ani. *(Râde)* Şi, odată a fost într-o revistă din asta germană, că cine are un teddy din ăsta, de Steiff, deci original, cu... avea o plombă mică în ureche, primeşte 25.000 de mărci, şi bunicul, adică tata, a zis: „Doar n-o să-l dai pe Matzko.”. Păi cum puteam să-l dau pe Matzko, că Matzko era ca un om de familie?! Spre ruşinea mea, până la 16 ani l-am luat cu mine peste tot! *(Râde)* Ei, astea sunt... Am avut jucării frumoase, şi mama-mi cumpăra, poate să compenseze că nu era tata. Nu ştiu dacă atuncea am simţit lipsa tatei atâta. Era bunicul din partea mamei, care, sigur, înlocuia, cel puţin în concepţia mea, toate astea. Dar când o verişoară de-a mea, odată, sau mai bine zis mătuşa, a zis „Las-o pe Ela, că n-are tată”, atunci m-am trezit şi mi-am zis: „Cum, eu n-am tată?”. Şi am fugit la mama, şi m-am plâns, că uite ce a zis şi uite ce-a făcut... Sigur, copiii sunt..., sunt copii receptivi, din nefericire eram şi un pic..., am mai rămas tot aşa de, de... să mă ocupe tot, să am grijă de copii, să... Şi spălam, spălam hainele păpuşilor toate, în fiecare zi le spălam. Mă duceam la verişoara mea şi adunam toate lucrurile să le spăl, că aia e jegoasă, şi că sunt murdare, şi că... Şi atuncea mama a zis: „Ferească Dumnezeu să se căsătorească asta odată, că-l agaţă şi pe bărbatu-său cu două cleme din alea pe sfoară.”. *(Râde)* Câte prostii am spus, de numa...

Sigur, casa era foarte mare, avea încăperi foarte multe, era la marginea oraşului, pe Calea Aradului, mai este şi acuma. Şi, după ce-au plecat ruşii, şi toată... Multe au trecut peste casa aia, au venit nişte muncitori care s-au întors din Rusia, sigur, etnicii germani au fost deportaţi la muncă silnică, şi au venit nişte... femei muncitoare la fabrica care era a unui italian, fabrica UTT, Romitex îi spunea pe vremea aia. Şi au venit şi nişte fete, care, ca şi mine, au fost

exmatriculate din şcoli, că erau copii de doctori, de preoţi, de... eu ştiu, meserii din astea, mai „neortodoxe”, să zic aşa, pentru comunism. Şi acolo, la fabrica respectivă, era şi o echipă de handbal, şi atunci m-au luat şi pe mine. Şi aşa am ajuns să joc vreo zece ani handbal, care era, mă rog, sigur, eram şi solidă, şi făcută pentru sport, şi am jucat nişte ani. Dar atunci a trebuit să mă angajez, şi aveam nişte aptitudini de portar foarte bune, şi nu ştiu ce, dar am ales să mă angajez. Atunci m-am căsătorit, s-a dus handbalul... *(Râde)* Nu mai aveam handbal, aveam copii acuma. Pe urmă, o pasiune foarte mare mai era motocicleta. Mai am şi acuma carnetul. Când mi-am luat carnetul, erau nişte lucruri drăguţe: eram singura femeie care... Mai era o doamnă, care dădea examen pentru motocicletă, de... pentru handicapaţi, şi s-a urcat miliţianul, la vremea respectivă, şi mi-a spus undeva să opresc. Şi eu am spus că nu mă opresc, şi el a zis: „Ba să te opreşti!”. Şi eu am spus: „E un semn acolo.”. Sigur, îmi întindea o cursă, dar se fâţâia în spate, şi era o maşină de 750, mare, din aia, şi m-am oprit şi am spus că nu duc poliţişti, miliţieni erau atuncea, beţi. Şi atunci m-a lăsat în pace, şi mi-am luat carnetul, sigur, era ceva... Povestea acestui carnet s-a repetat nu demult, când fiul meu mi-a... mă rog, mi-a cumpărat odată o maşină. Şi doamna respectivă, care vindea, nu ştia că eu primesc maşina, se obişnuieşte ca bătrânul să cumpere la ăla tânăr, nu... Dar fiul meu a cumpărat-o pe firmă. Şi zice: „Dar pentru dumneavoastră? Dar aveţi carnet?”. La care, fiul meu, foarte mândru, a spus: „Păi are, şi de motocicletă.”. „Cum, aveţi şi de motocicletă?!” Eram pasionată. Dacă m-ar fi lăsat mama să mă duc la concursuri de motocicletă, eram sigură că mă duceam, dar nu m-a lăsat, şi eu trebuia să ascult. *(Râde)*

Sigur, căsnicia a fost o căsnicie, pot să spun, foarte corectă, cu toate că eram de firi, firi complet diferite, nu numai naţionalităţi, dar căsnicia este o loterie, dar şi o artă de a reuşi în viaţă. Şi cine spune că nu poate... Sigur, soţul meu nu era nici băutor, nici... ţinea la familie, nu era... Deşi român, am colege de naţionalitate germană care zic: „A, Ela aia cu românul ei...”. N-aş putea niciodată să regret că m-am căsătorit cu el şi că... numai că soarta a întrerupt firul ăsta. Căsnicia mea, cum am repetat, a fost corectă, chiar foarte corectă şi soţul meu a fost repartizat întâi la vârf undeva, Facultatea de Silvicultură, şi după aceea a făcut un schimb cu un coleg şi a venit aici în Timişoara. Şi l-am cunoscut la Institut. Avea o mare apreciere, nu ştiu dacă pentru nemţi... Sigur, o admiraţie, în Oraviţa erau foarte mulţi nemţi, dar era şi admiraţia pentru firea mea – nu sunt chiar aşa de femeie. Probabil că părinţii mei n-au ştiut exact ce vor să facă sau ce să dreagă din mine... Sigur, după ce a murit fratele am fost un fel de băieţoi, de fapt: motocicletă, cai, călare, tot felul de chestii de genul ăsta. Şi poate a admirat, pentru că el nu avea atâta energie, de fapt, în el, dar era un om de o cultură deosebită, de capacitate fantastică de a citi. Poate, fiind copil, la opt ani a avut o peritonită, poate aceea şi-a spus după ani de zile cuvântul. Sigur, pierderea lui a fost foarte grea. Pentru mine anul acela de a-l îngriji, de a-l..., şi de a nu-i spune că se va sfârşi şi se va sfârşi, că era o boală necruţătoare, şi să faci echilibru între servici şi copii, şi să crezi că există un gram de speranţă... Era pe vremea aceea un medic, Iulică Voinea, care la Arad trata aceste tumori... Sigur, era prea târziu, foarte târziu, mi s-a şi spus, când am aflat, omul încearcă de toate. Speranţele erau foarte mici, S-a stins... Sigur, durerea a fost foarte mare, dar a trebuit să iau viaţa în mână. De fapt, soţul meu nu era cel care conducea familia noastră. Era un sprijin extraordinar: moral, cultural, sigur şi bănesc – dacă eram amândoi în servici, aveam salarii frumoase, fiind în aceeaşi echipă, lucram împreună – dar el nu avea atâta energie câtă aveam eu. Mama ne compara cu doi cai: unul mai slab şi unul mai..., unul mai elegant şi unul mai bun de tras. Şi comparaţia era grozavă, dacă mi-aduc în viaţa mea de copilărie ce cai erau, comparaţia era fantastică. Sigur, după ce-a murit, n-aveam ce să mai fac, decât să spun că nu s-a întâmplat nimic la noi în familie. Şi am scris în bucătărie pe o listă: „Astea sunt zilele când mergeţi la cimitir, în rest nu mai vorbim de tata”. Poate era dur, poate au fost oameni care m-au condamnat, dar era singura soluţie. Băiatul cel mic avea 11-12 ani, cel mare era în primul an de facultate. Eu nu puteam să risc facultatea care atât am tânjit după ea, n-am avut ocazia s-o fac ca să-şi piardă, sau să-l dau la seral. Şi atunci, sigur, a urmat o luptă pentru a-i menţine pe aceşti doi copii. Dar am avut nişte copii excepţionali. Niciodată n-au cerut ceva ce nu puteam. Sigur, se stătea la coadă, se... , dar erau de o modestie... Cu toate că la şcoală mai erau şi copii care taţii lor, sau cine, aveau alte relaţii, nu ştiu ce... dar se mulţumeau absolut cu ce le dădeam. Şi pot să mulţumesc

sorţii sau cine dirijează treaba asta, că au făcut amândoi facultate şi mi-am văzut visul oarecum împlinit, pentru că eu totuşi am suferit că n-am avut facultate. Aveam impresia că sunt un om mai puţin bun, sau mai nefolositor, sau nu ştiu cum, pentru că aveam impresia că trebuie totuşi să ai această şcoală superioară. Ei eu n-am avut-o... Ce să fac? Însă soţul meu m-a respectat şi aşa cum eram. Poate mi-am făcut datoria de om, soţie, mamă şi aşa... Au urmat zile, sigur, mai grele. Nu aveam decât un salar, aveam şi părinţii care nu aveau deloc, aveau o pensie foarte mică. Dar, mi-aduc aminte de o scenă când m-am dus la ei odată... Stăteau cu nişte feţe parcă le-ar ninge şi plouă şi am întrebat: „Ce s-a-ntâmplat?" Bineînţeles mama a zis: „Uite taică-tău a dat ultima sută la un şofer de la ITIA." Şofer de la ITIA, trebuie să spun, că făcea un „business" cu blugi şi cu nu ştiu mai ce... Şi el a dat ultima sută că săracul nu are. Bineînţeles le-am dat suta asta, nici mie nu-mi era în plus. Dar întotdeauna a dat până şi ultimul leu. Nu ştiu dacă asta e corect, dar observ că sunt şi eu în aceeaşi situaţie, cred un om că n-are, că nu ştiu mai ce. Poate nu întotdeauna trebuie crezut, poate nu întotdeauna. Însă sunt o luptătoare, sigur, am încercat să le ofer copiilor mei acuma tot ce mi-a stat în putinţă şi m-am luptat foarte mult cu nişte proprietăţi, dacă proprietatea este o calitate, nu ştiu dacă este, eu n-o văd aşa... Sigur, te-ajută să ai un loc mai călduţ poate, dar m-am luptat foarte mult cu... O luptă inegală, care..., cu procese, cu... Sigur nefiind în colectiv tata, eu am moştenit ce a mai rămas din proprietatea lui, am moştenit-o ca într-un stat normal... Ce a urmat după aia, numai stat normal n-a fost. Dar, mă rog, ameninţări, „Las' că o aranjăm noi, las' că o facem..." Dar poate, că acel îngeraş, care eu tot zic că circulă prin case sau îşi mai face apariţia, m-a ajutat şi am rezolvat nişte treburi, dar... sigur, greu, foarte greu, dar... ce să te plângi toată ziua? Şi câteodată, îmi place dacă am de lucru mult şi am multe probleme, atuncea îs în largul meu şi mă zbat şi încerc să le rezolv. *(Râde)*

Partea a doua a interviului cu d-na Gabriela Murgu în data de 21 noiembrie 2009

Doamnă Murgu, de când v-a pasionat istoria familiei şi când aţi început să faceţi primele cercetări în acest sens?
Adevărul este că din familie, oarecum. Deci tata a insistat să ştiu toate, poate unele sunt nimicuri, sau... dar pentru mine şi pentru familia noastră au fost interesante, drăguţe, memorabile într-un cuvânt. Şi, sigur, că demult tot mi s-au spus lucruri, de aia poate şi ştiu şi nu sunt exagerate şi nici inventate. Ştiu pentru că şi tata, sigur, dacă ar fi avut mai mult timp sau ar fi fost acasă mai mult, poate astăzi ştiam mai multe lucruri. Dar, de când, mă rog, evenimentele noastre, Revoluţie şi aşa mai departe, am dispus de un pic mai mult timp. Şi am început să adun nişte lucruri: cele din Timişoara le ştiam, deci cum s-a ajuns în Timişoara, povestea întreagă a numitului „conac" unde m-am născut şi unde... Sigur, alea le ştiam: şi păţite, şi ştiute, şi tot. Însă, în ultimul timp am început să urmăresc nişte acte care totuşi le aveam şi mi-am permis o incursiune în inima Banatului, într-un fel la Gătaia-Măureni care pentru mine şi pentru familia mea este un capitol cu totul şi cu totul aparte. Acest conac de la Waldau lângă Şojdea, Gătaia-Măureni, l-a cumpărat bunicul şi ăsta a fost primul pas de venire a lui din Ardeal în Banat. Acolo s-a stabilit, acolo s-au născut din cei cinci copii trei s-au născut acolo. Acolo a făcut renumita cuvântare în 1919, la Măureni, când Banatul a fost retrocedat României, acolo s-a făcut imnul care astăzi este imnul Forumului German. Nu el l-a compus, nu el l-a..., el l-a inaugurat, dacă vreţi, ca imn al germanilor. Şi este şi acuma acest imn, îmi pare rău că sunt mulţi care nici nu ştiau de unde provenea, cum a ajuns... Deci în 1919 s-a hotărât să fie ăsta...

Cum se numea imnul?
„Imnul patriei bănăţene". Deci era...

Cum se numeşte în germană?
„Heimathymne der Banater Schwaben" *(„Imnul patriei şvabilor bănăţeni")*, deci aşa se cheamă. Este o poezie din 1843, mă rog, e o poveste mai lungă, dar este ştiut că în 1919, după ce a fost retrocedat Banatul, acest bunic al meu a ţinut neapărat..., are foarte multe strofe, a fost imnul germanilor din România, pe urmă s-a scurtat, până la urmă a rămas Imnul Banatului, dar din partea germană. Este o istorie şi cu imnul ăsta, mă rog. Deci partea cu

acest Waldau, acest sat care..., a contribuit bunicul meu foarte mult la denumire: „Wald“ înseamnă în germană „pădure“ şi „Au“ înseamnă „marginea pădurii“. Şi, într-adevăr, jur împrejur este înconjurat de păduri. Mă mir că... nu ştiu cum a ajuns ca să cumpere acest conac, pentru că de fapt acolo era un castel care era al unui conte, Beiersdorf chemându-l. Şi probabil, conacul care el l-a cumpărat aparţinea cândva de acest castel. Sigur, acuma nu mai este piatră de piatră, eu am fost acolo când am avut trei ani şi în memoria mea de copil a rămas numai groaza unei îngrozitoare, să zic, groaza unei, mă rog, unei furtuni care în cartea care a apărut acuma în Germania, este trecută ca fiind într-adevăr una dintre cele mai mari furtuni care s-au abătut asupra Banatului. N-a mai rămas nimic din acest... este cel mai..., ultimul sat şvăbesc care s-a constituit sau s-a..., mă rog, a prins viaţă, şi este cel mai tânăr, pentru că în '64 nu mai era. Au venit din enorm de multe sate, din cele mai îndepărtate sate, şi saşii erau numai bunicul şi administratorul, care l-a adus din Ardeal şi... Sigur, mie mi-a lăsat o urmă de nostalgie, pentru că vroiam să ştiu adevărul, vroiam să ştiu ce s-a petrecut acolo şi... La ora actuală sunt în posesia şi a cărţii care este scrisă de un minunat om, care are acuma 90 de ani, dar am mai cunoscut, mai sunt doi sau trei…

Despre ce carte este vorba?
Despre cartea scrisă de Erk *(Heinrich Freidorffer, Johann Erk, „Waldau. Ein Nachruf“, Heimatortsgemeinschaft Waldau 1990)* aşa îl cheamă şi se cheamă „Nachruf“ adică „Strigătul de după“. „Nachruf“, adică e o monografie a satului Waldau, sat Waldau care există în diversele nomenclaturi ale satelor există şi acest Waldau. Sigur, românii îi spun „Waldáu“, deci l-au românizat într-un fel, dar se chemă „Wáldau“, şi cum am mai şi spus, denumirea a contribuit acest bunic şi apare în carte, sigur, şi despre el. Acel administrator se pare că, adus fiind de bunicul, dar până la urmă nu s-au împăcat, cică bunicul s-ar fi băgat, şi-ar fi băgat nasul în agricultură şi nu se pricepea deloc. Sigur, se poate că nu se pricepea, nu ştiu.
Dar, sigur, ideile lui şi asta au fost cu totul altele decât..., dar a vrut să facă în acel loc, să facă într-adevăr o gospodărire. N-aş vrea să intru în istoria acestui Waldau pentru că sunt şi părţi aproape financiare, pentru că acest Beiersdorf, fiind într-un impas financiar, a început să vândă parcele şi interesant era că din parcela..., locuri de casă, oamenii aveau, corespunzător cu parcela şi din castelul care era deja dărăpănat, parte. Cea mai mare parte, se pare că un sfert, am aflat şi eu din carte, a fost cea a bunicului, pentru că el avea suprafaţa cea mai mare. Eu ştiam de 560 de hectare, în carte scrie 400. Nu sunt sigură cam cât era suprafaţa, dar în orice caz în jur de 500 de hectare şi avea drept de veto în sensul îsta, şi dorea în acel castel, care era deja prin anii ’30 într-o stare mai precară, să facă un depozit pentru produsele agriculturii pentru că oamenii de acolo se ocupau numai de agricultură. N-au fost de acord ceilalţi, bunicul a susţinut, având dreptul ăsta de veto, şi până la urmă s-a renunţat totalmente şi cred că s-a renunţat datorită morţii lui, că în ’39 a murit, şi a moştenit tata şi fratele lui. Dar pentru mine rămâne un mister acest Waldau, şi este foarte interesant un om care s-a perindat prin Budapesta, Viena, a fost în Parlamentul României, senator la Bucureşti, a putut să trăiască acolo într-un conac care la vremea respectivă nu aveau lumină, deci foarte... Îmi închipui că era un dezastru, se lăsa noaptea, era noapte. Totuşi de admirat aceste extreme, era un om al extremelor şi a rămas toată familia noastră, avea această... cu toată că erau înstăriţi, şi imi permit să zic treaba asta, niciodată nu eram la trei trepte în faţa celor care prin natura sorţii sau prin ce ştiu eu ce alte împrejurări nu aveau, de exemplu, avere. Şi sunt mândră de treaba asta, că niciodată n-am fost cu nasul pe sus, sigur, eu n-am apucat aşa o perioadă de glorie cum au apucat părinţii mei şi, mă rog, la buncul, dar pentru mine toţi oamenii erau egali şi ce-am apreciat cel mai mult, şi nu ştiu dacă e la modă acum, această expresie, de oriunde au fost mereu au revenit în România. „Acasă“, se numea asta. Nu ştiu dacă este o mândrie asta, şi nici nu fac paradă de treaba asta, totuşi suntem nemţi. Bunicul era un neamţ convins, totuşi şcoala primară a făcut-o în limba română, copiii au învăţat primele clase în limba română, şi eu am învăţat în limba română, dar pentru că, într-adevăr la vremea respectivă, în ’45, nu erau şcoli germane. Este, poate, puţin ieşit din comun pentru că oamenii care aveau, totuşi, o stare financiară mai bunicică îşi permiteau poate chiar şi nesimţiri din astea, sau jigniri la adresa celor care soarta nu le-a pus chiar fericirea în cap, dar eu sunt mândră de treaba asta şi consider că şi un om simplu, sau

un om care, repet, nu are această soartă, e şi el om, şi trăieşte şi el, şi trebuie să-i dai respectul care... Şi asta n-o spun... Sunt convinsă de treaba asta. Poate nu-i o calitate, dar...

Deci în aceeaşi perioadă când s-a cumpărat conacul de la Şojdea-Waldau, a cumpărat în Timişoara, pe Calea Aradului, un alt conac. Acest conac, sigur, este mult mai viu în memoria mea, pentru că acolo m-am născut, acolo am crescut şi acolo s-au născut şi copiii mei. Deci nu mai pot să spun că am avut trei ani şi îmi aduc aminte de o furtună! În schimb, îmi aduc aminte de furtunile care au trecut, mă refer la „furtuni politice“ care, sigur, din anii ’38 au trecut peste acest conac. Era situat pe Calea Aradului şi se limita undeva, ca să aduc în realitate sau în actualitate, ferma Partidului. Eram vecini cu foştii proprietari ai fermei Partidului. În anii ’40..., în ’39 a izbucnit Războiul, tata a fost luat în primul front la Odessa. A venit de acolo înapoi şi a plecat în ’40 şi n-a mai venit decât în ’51 înapoi. Ce s-a petrecut între timp? Între timp acest teren a fost rechiziţionat de către Comandamentul de Război, sau în genul ăsta i se spunea, o suprafaţă de 17 hectare, pe care teren a instalat un „lagăr de tranzit“ (*În ce an a fost asta?*) În ’41. Lagărul de tranzit se numea „de tranzit“ pentru că ba câştigau... primii care au fost acolo au fost sârbii, cum înainta frontul aşa era şi acest lagăr populat: ba de sârbi, de unguri, de... Era foarte interesant că nu vroiau sau nu ştiau, într-adevăr, că în Timişoara exista acest lagăr. Repet, nu era un lagăr de exterminare sub nicio formă, era prin exterminare din cauza războiului: mureau de moarte bună. De tifos, de mizeria care a fost... S-au instalat pe 17 hectare, culmea, 17, cel puţin aşa s-a constatat după aceea, de barăci, din lemn în care se trăia, apă nu era, haznale... mizerie. Şi a izbucnit tifosul şi sigur, s-au prăpădit mulţi, dar nu pentru că ar fi fost evrei, maghiari sau altă naţionalitate, ci din cauza mizeriei. Era foarte interesat că cine a scris, s-a scris o carte despre acest lagăr, s-a făcut şi un monument acolo, nu ştiau unde a fost lagărul. Şi întâmplarea a făcut că am avut extrase de carte funciară şi semnături şi, mă rog, ce am avut în familie şi se ştia exact unde a fost acest lagăr. Comandamentul lagărului era în acea casă în care m-am născut, în conacul de pe Calea Aradului. Mai în mijlocul unui parc, un conac cu o gospodărie mare, şi acolo era Comandamentul Rusesc. Întâi cel german, pe urmă cel rusesc, pe urmă, la urmă de tot era cel românesc pentru că aveau o curte foarte mare, era o gospodărie, totuşi, mare. Şi de aici sunt multe lucruri hazlii, chiar foarte multe. Ruşii aveau un sistem. De exemplu, nemţii, când veneau, îşi instalau ecranul, birouri, chestii de genul ăsta, cărţile... Ruşii, când veneau, îşi instalau butoaiele cu vin şi cu ţuică şi... Era foarte interesant. La vremea respectivă, bine, germană ştiam din... fiind germană, dar ruseşte am învăţat foarte repede. Se intra cu parolă în casă, noi n-aveam decât o cameră, acolo, şi-aveau şi o bucătărie... Deci aicea s-ar putea povesti multe lucruri hazlii de tot, începând de la animale, care erau în curte, şi ce se întâmpla cu ele... Ei, în ’47 s-a desfiinţat acest lagăr, în ’45 s-a terminat războiul, s-a retrocedat terenul, că a fost numai un fel de concesionare pentru război, deci exista atuncea această metodă. S-au plătit atunci acele despăgubiri şi a început să se demoleze... şi astăzi, pe urmă s-au făcut serele oraşului, intercooperatist, mă rog, i s-a luat neoficial lui tata. Deci n-a fost de la început, s-au demolat, barăcile s-au demolat şi chiar au fost şi nişte situaţii penibile, nu penibile, tragice, pentru că oamenii au furat de acolo materialul lemnos şi era îmbibat cu tifos, cu...

Barăcile erau pentru...?
Erau pentru cei care erau acolo, prizonieri. Şi era dezastru, acolo a izbucnit tifosul... *(Câte barăci au fost?)* 17, aşa s-a constatat, asta n-o spun eu. Deci s-a scris şi o carte, doi... *(Ştiţi cine?)* Radoş şi încă un nume foarte ciudat... Care au scris asta, am contribuit în sensul că, sigur, acuma ei ştiau unde a fost lagărul, s-au dus la Piteşti, în arhive, au scos partea militară care pe mine mă depăşea totalmente, eu nu puteam să spun decât despre sediul..., casa mea părintească, şi s-a făcut un film, foarte interesant, care a luat premiul întâi la filmele astea documentare. *(Ştiţi cum se numea filmul?)* „Lagărul“. *(Şi cartea respectivă?)* Cartea îi spune altceva, tot cu lagărul, dar este foarte documentată, cu părţile militare, cu chestii de genul ăsta, care mă depăşesc totalmente. Dar ei atunci s-au dus la Piteşti, în arhive, au căutat şi... Dar s-a făcut un pic de vâlvă, s-a făcut de către Primărie şi un monument acolo, care din nefericire, când au venit în vizită ungurii, adică ungurii, spun „ungurii“ pentru că erau

foarte mulţi care au fost prizonieri acolo, chiar unii în barăcile respective... Noi ne-am făcut iară de râs, şi era o mizerie acolo cum nu se poate. Pe Calea Aradului există monumentul.

Prizonierii erau de mai multe etnii?
Da, sigur că da, de toate etniile erau. Deci, repet din nou, nu era un lagăr de exterminare gen Birkenau, Auschwitz şi aşa mai departe, era un lagăr de tranzit, pentru război, deci pentru trupe. Când erau ruşii, se dădeau, deci oameni care erau prizonieri puteau să lucreze într-un anumit regim, trebuia să le dai o anumită mâncare, adică o anumită cantitate de mâncare, ţigări, mă rog, aşa... Deci aşa s-au ţinut, ca să nu aibe foame. Deci rusul, în privinţa asta, a fost foarte uman, să zic aşa, şi le-a dat de lucru, deci în toată zona aceea lucrau prizonierii ruşi. Sigur, mama o fi avut nostalgia, sau nu nostalgia, sau poate... S-a purtat foarte omeneşte cu ei, şi le dădea dublu cât era prevăzut, pentru că în timpul ăsta tata era undeva dispărut, deci nu ştiam că trăieşte, era declarat mort. Eram orfani de război, cu fratele care s-a prăpădit în ’46, şi mama era văduvă IOVR aşa se chemau atuncea văduvele de război. (*Dar, de fapt, tatăl dumneavoastră se afla în lagărul...)* Se afla undeva în Siberia, la gura Siberiei, undeva pe la oraşul Gorki. La început, a căzut prizonier chiar la Stalingrad, şi ăsta-i un alt capitol care ne-a marcat viaţa noastră, pentru că el a căzut prizonier la... în renumitul „cazan“ de la Stalingrad, unde era ambiţia lui Hitler să distrugă oraşul cu numele lui Stalin, şi soarta l-a distrus pe el. Se pare, se pare, ce ştiu din filme şi din istorie, că ruşii au avut acolo o strategie militară extraordinară. Dar în oraşul ăla s-a luptat casă cu casă, stradă cu stradă... Şi tata a avut această... nu ştiu cum să numesc, soartă, a căzut chiar în renumitul „cazan“ de la Stalingrad. Atuncea s-au luat acei 20.000 de prizonieri, şi au fost puşi sub cer liber. Şi aicea, trebuie s-o spun, şi sunt mândră de asta, o dată de educaţia spartană pe care a avut-o tata, şi cu această autodisciplină cu totul ieşită din comun, pentru că sub acel cer liber a izbucnit iarna siberiană. Bineînţeles, ruşii au respectat statusul prizonierului de război, pentru că tata era prizonier de război, în armata, din armata română, şi primea 800 de calorii, dar asta la minus 40 de grade... *(800 de calorii pe zi?)* Pe zi, nu, pe săptămână. Pe zi era prevăzut, dar ei primeau o dată pe săptămână mâncarea. Deci chiar exact, exact, nu ştiu, doar din povestite, şi ulterior am văzut un film care era absolut identic cu ce a povestit tata. Şi aicea este admiraţia mea, şi bănuiesc că şi altcineva care ar fi avut ideea că „trebuie să-mi revăd familia şi trebuie să trăiesc“, şi-a împărţit acea mâncare pe o săptămână în şapte. Pentru că ziua în care nu mânca nici bucăţica aia de..., se dădeau nişte alimente strict necesare organismului uman, le-a împărţit în şapte şi spunea că nu apa era cel mai crunt, ci acea foame, care, să ştii că are în buzunar încă nişte firimituri de buhancă, era o pîine rusească făcută în nişte tăvi, aşa ceva... Deci, ruşii aveau această expresie, „peşte sărat“, mă rog, şi dacă nu-ţi împărţeai asta şi mâncai... Puteai sigur, fără efort, s-o mănânci într-o zi, dar atuncea şase zile nu aveai nimic. Şi, cum frigul era extraordinar... Nu, n-aveai cum. Ca dovadă că, din 20.000 de oameni, au scăpat 3.000. În aceşti 3.000 a fost şi tata. În primăvară, au scos în sfârşit morţii în gropi comune... *(În ce an?)* În ’40 şi... La 1 ianuarie ’43 a fost declarată căderea Stalingradului, atuncea a intrat în prizonierat, şi s-a întors în ’51. Dacă caut bine, am şi numărul lagărului unde a fost... Deci, scrisorile care veneau erau cărţi poştale, trebuiau scrise numele în ruseşte şi în româneşte, şi sigur, erau foarte la obiect.

Era foarte convins că comunismul este orânduirea cea mai grozavă şi cea mai corectă. Poate da, dar aproape de nerealizat, şi era foarte convins, când a venit în ’51 acasă, că comunismul este extraordinar, cu toate că el provenea din această familie înstărită. S-a convins repede, foarte repede, că nu era chiar aşa, cum este teoria comunismului, ci că era cu totul şi cu totul altceva. Şi acum spun că acest „altceva“, la ghilimele, cu domiciliul forţat, cu „chiaburime“, cu..., eu, „pui de chiabur“, din toate şcolile exmatriculată, din toate şcolile, deci cred că nu sunt singura care poate să vorbească despre treaba asta, dar pot să vorbesc, pentru că am păţit-o. N-aveai voie să ai angajaţi şi, în sfârşit, atuncea ambiţia lui tata a fost să nu cedeze. Nici n-a intrat în colectiv, dar a fost crunt, trebuia să lucrezi numai cu familia, mama nu era în stare să lucreze cu cai, nefiind din familie care să fi fost agricultori, şi atuncea m-a învăţat pe mine, şi am mers şi cu tractorul, şi am lucrat şi cu caii, şi la batoză, şi... Dar nu..., poate, poate chiar aş spune că nu regret. Aşa a fost atuncea, şi dacă nu te-ai supus nu puteai să supravieţuieşti. *(Tatăl dumneavoastră şi-a păstrat*

convingerea cu comunismul?) Deci, chestia cu comunismul este o teorie, e foarte greu de realizat, pentru că nu toţi oamenii sunt la fel, deci unu-i mai harnic, unu-i mai puţin harnic. E foarte greu să spui că comunismul este ceva nemaipomenit. Teoretic, da, dar irealizabil. Irealizabil. Şi s-a convins repede de treaba aceasta. Ştiu că, la un moment dat, era Frontul Plugarilor, când a venit din Rusia, şi au vrut să-l facă preşedinte de colectiv, sau ce... Până s-a găsit unul şi a spus: „Cum, chiaburul ăsta, care are atâta şi atâta pământ, n-o să mă conducă pe mine!". Sigur, astea sunt lucruri omeneşti, dar tata nici n-a vrut, s-a convins foarte repede, dar ne-a costat foarte mult: psihic, moral, din toate punctele de vedere. Ajunsese mama să se roage de el, să intre în colectiv, că mă aruncaseră din toate şcolile, aproape că nu mai aveam ce mânca, erau cotele... A făcut ceva ce... Eu astăzi îi mulţumesc, da, astăzi îi mulţumesc pentru situaţia asta. Însăşi casa a fost prinsă în demolare şi s-a găsit el să scrie lui, să zic aşa, scuzaţi-mi expresia, lui Ceauşescu, cu recipisă de primire, şi într-adevăr casa a fost exceptată de la demolare. E un caz... Între două autobaze, stă şi acum acolo, o ţinem din respect pentru..., în primul rând pentru tata, pentru că bunicul n-a suportat chiar aşa de... soarta a fost mult mai dură cu tata faţă de bunicul. Atunci era o situaţie mai..., vremuri mai reglementate, mai corecte..., mai nu ştiu ce. Dar, sigur, după '40 au urmat nişte situaţii care... aş putea să povestesc trăite, lucurile care erau trăite: colectivizare, intrau în curte, l-au luat pe tata, cu domiciuliu forţat, pe mine m-a dat afară din şcoală. Repet chestiile astea. Deci le-am trăit, ştiu ce înseamnă. Sigur, Revoluţia când a intrat, tata fiind în timpul Revoluţiei, a mai trăit, şi a fost în casă şi, mă rog, probabil că au zis că în casa aia mare se ascund terorişti... Au venit nişte copilandri din ăştia cu o baionetă către tata. Păi tata le-a râs, odată că avea doi metri şi ăştia erau toţi mai mici, în al doilea rând el ce a făcut la Stalingrad şi pe unde a trecut ăia 11-12 ani cât a fost acolo, nu-l mai impresiona baioneta întinsă spre el de recrut, de un... care căuta numiţii „terorişti". Sigur, a trecut şi treaba asta, dar am şi acuma casa, repet, o păstrăm absolut de drag, numai cheltuim cu ea, dar o păstăm pentru că acolo ne-am născut toţi.

Spuneaţi că mama dvs nu provenea dintr-o familie de agricultori.
Nu. Deci mama nu... Mama era dintr-o familie medie a Timişoarei, nu bogaţi, nu înstăriţi, dar, mă rog, cu o gospodărie pusă la punct, mama fiind şvăboaică şi, se ştie, că şvabii aveau gospodăriile foarte puse la punct. Deci căsniciile lor erau perfecte. Bunicul din partea mamei era husar, deci alt status care impunea nişte disciplină, bineînţeles, de fier şi... dar nu ştia să mănuiască nici plugul, nici sapa..., a mai învăţaţ pe urmă că aşa a fost să fie. Nu şi-ar fi închipuit niciodată, dar aşa a fost să fie.

Cu ce s-au ocupat părinţii mamei? Ce meserie au avut?
Părinţii mamei. Tata, deci bunicul din partea mamei, a lucrat aici în oraş. Nu a avut o meserie anume. Deci el, fiind de la husari, fiind în rezervă, sau cum se chema aia. Pe urmă s-a angajat, mi se pare că a lucrat la Fabrica de Sifoane, dacă nu mă înşel. Deci ca funcţionar, sau nu..., ce se lucra. În orice caz avea o situaţie medie, unde se putea trăi, casa lor, deci era o situaţie... în anii..., ce ştiu eu..., de când a fost. Dar în orice caz prin anii '30 era o situaţie în România foarte reglementată, foarte pusă la punct, care pe urmă s-a dărâmat, sigur, prin Războiul ăsta, şi de atunci nu ne mai revenim

A luptat într-un regiment de husari? Bunicul?
Deci, el a fost. La doi ani a rămas fără părinţi, fără mamă, tatăl s-a recăsătorit şi la şase ani şi-a luat viaţa în mână şi s-a dus cu muncitorii forestieri ca un fel de copil de trupă, să zic aşa. Dar a fost un autodidact. Şi când a ajuns la armată, s-a înrolat în armata Austro-Ungariei, pe timpul acela, şi a devenit husar, care avea un status foarte disciplinat. Şi până la moarte el a fost un om extrem de disciplinat, a condus toată gospodăria când tata n-a fost acasă. Lucrul care l-a lovit rău de tot a fost moartea fratelui meu şi... Era foarte credincios, dar după ce s-a întâmplat, în '46, această nenororcire în familia noastră: acest frate al meu a murit, n-a mai postit, nu s-a mai dus la biserică, a zis că nu e corect sau, nu ştiu dacă puterea divină apela la ea, în sensul că el era deja bătrân şi de ce a luat un copil.

Sigur, era o concepţie a lui şi... Însă aia l-a scos din această credinţă, post şi altele..., dar era catolic pentru că cei din Recaş sunt catolici toţi, nu ortodocşi, deci sunt catolici.

Cum se numea? Iankulov? De ce origine era?
Se numea Iankulov. Sunt două familii în Recaş: Katalici şi Iankulov de provenienţă slovacă, croată, nu slovacă. Însăşi limba, această croată, mă rog, şi Tito era croat, semăna mult cu rusa. Şi la vremea respectivă când în casă a fost Comandamentul el s-a înţeles foarte bine pentru pentru că seamănă foarte mult. Husar era un status de armată austro-ungară, nu ştiu ce grade aveau sau ce... Ştiu numai că în 1911 când s-a căsătorit cu şvăboaica din Remetea *(Râde)*, tatăl ei a venit la Timişoara şi a cerut la un magazin particular al vremii să-i dea tot ce trebuie într-o gospodărie pentru că fiica sa se căsătorea cu un husar. Deci nu puteai să te căsătoreşti cu un husar dacă nu aveai nu ştiu câte cratiţe sau o dotă, deci o dotă... Şi s-au dat nişte lucruri care mai sunt prin casă aicea, care foarte ciudate, pentru că la vremea respectivă erau tot felul de... bineînţeles, de la maşina de tocat carne, şi până la lucruri care nici nu ştiai pentru ce sunt. Erau în casă pentru că la vremea respectivă au venit cutii întregi cu tot ce trebuia într-o familie în care bărbatul era husar. Deci aveau un anumit status mai..., poate mai ridicat un pic.
În dotă intra poate şi o proprietate, o clădire?
Nu, nu. Deci nu se comenta, cel puţin nu ştiu eu. Nu ştiu. Probabil că la, bănuiesc, grade mai înalte se cerea şi proprietate, dar aicea ştiu că nu s-a cerut proprietate decât dotarea pentru viaţa de toate zilele, dar care trebuie să fie foarte corectă, foarte dotată cu toate, eu ştiu, lucrurile din casă. Erau de la cratiţi până la farfurii şi instrumente de bucătărie. Probabil trebuie trebuia să-i asigure acestui soţ un anumit status.
Deci am pomenit că bunica era şvăboaică pur sânge. Nu ştiu, în mine se amestecă o serie întreagă de naţionalităţi. Poate e mai bine, ai luat din fiecare câte ceva.

Acest bunic era croat din Recaş, care foarte interesant, avea un dialect, în grai popular, în germană, spunea „Schockatz“. Ei vorbeau în dialect, dar toţi ştiau germană şi erau toţi catolici.

(Din cele cca 5 minute de pe a doua casetă lipseşte o porţiune de intreviu: de la minutul 2,5 până la minutul 4,2.)

(...) tamburaşii din Recaş, că ăia aveau tot feluri de..., Mi se pare că există şi acum sau existau într-un timp nişte tamburaşi din Recaş şi aveau nişte balalăici ca ruşii, ceva în genul ăsta, şi grozav ce ştiau: cântece din astea cu un pic de tentă slavă, să zic aşa. Dar, sigur, fiind vinul acolo şi, îşi spunea cuvântul vinul, sigur că da, şi dracii pe casă, şi în casă, şi peste tot. Dar era o comună bogată, răsărită, păcat că s-a..., nu ştiu câţi mai sunt. Sigur, din această familie nu mai e nimeni, dar eh, încet, încet se duc toţi.